

پیوندهای امنیت و توسعه ناحیه‌ای در مناطق جغرافیایی ایران؛ مطالعه موردی: استان خراسان رضوی

سید جواد علوی قصونی - کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، دانشگاه تهران
دکتر محمد میره‌ای* - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران
دکتر سید عباس احمدی - استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۰/۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۴/۳۰

چکیده

امروزه توسعه متوازن و پایدار نقش اساسی در امنیت جوامع بشری داراست، به طوری که بیشتر جوامع با ضریب امنیتی بالا کشورهایی شناخته می‌شوند که میزان توسعه بالایی را دارا می‌باشند. در همین راستا این پژوهش که به لحاظ ماهیت همبستگی و به لحاظ هدف کاربردی با روش همبستگی در پی تحلیل ارتباط بین توسعه و امنیت در استان خراسان رضوی می‌باشد. ابتدا با استفاده از ۴۱ شاخص شهرستان‌های مختلف استان از لحاظ جمعیتی، اقتصادی، فرهنگی، حمل و نقل و بهداشتی و زیربنایی با استفاده از تکنیک ویکور سطح‌بندی شده و از تلفیق آنها توسعه کل به دست آمده است. بعد از آن شهرستان‌های استان به لحاظ امنیتی با استفاده از ۱۰ شاخص رتبه‌بندی گردید. که شهرستان مشهد در سطح اول توسعه و شهرستان مرزی خواف در پایین‌ترین سطح قرار گرفت. سپس بین توسعه و امنیت با استفاده از نرم‌افزار SPSS همبستگی گرفته شد. با توجه به نتایج پژوهش میزان همبستگی بین توسعه و امنیت ۰/۵۰۵ بوده و میزان Sig ۰/۱۰ (کمتر از ۰/۰۵) می‌باشد. بنابراین بین توسعه و امنیت در سطح شهرستان‌های خراسان رضوی ارتباط معنی‌داری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: توسعه، امنیت، تکنیک ویکور، استان خراسان رضوی.

۱- بیان مسأله

امروزه هدف هر برنامه‌ریزی توسعه و سازماندهی فضا از یک طرف رسیدن به یک تعادل فضایی و از یک طرف دیگر حفظ وحدت سیاسی و برقراری امنیت می‌باشد. لذا وجود بی‌عدالتی جغرافیایی و توسعه ناموزون باعث عدم امنیت شده و ممکن است همبستگی ملی با مشکل مواجه شود (Ahmadipor and et al, 2007: 22). تمدن‌های بشری با خاستگاه‌های متفاوت باعث شده‌اند که در هر مکان از دنیا نوع خاصی از توسعه با توجه به تفاوت‌های اقوام و ملل مورد توجه قرار گیرد. در طول تاریخ پرفراز و نشیب انسان، تغییر و تحولات فضا و توسعه از اوایل پیدایش جوامع بشری کند بوده است. اما بعد از رنسانس این تغییر و تحولات شتاب می‌گیرد و در یک قرن اخیر به اوج خود می‌رسد و توجه به فضای هر ناحیه به‌عنوان بستر توسعه و برنامه‌ریزی پس از تحولات فکری و گسترش هر چه بیشتر علوم مختلف در چند دهه اخیر اهمیت آن بسیار نمود پیدا کرده است. از آنجایی که هر نظریه توسعه باید به‌نوعی بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در بر گیرد در مطالعات خود باید مناطق مختلف را به صورت سیستمی مورد مطالعه قرار داد ولی در کشورهای در حال توسعه به دلیل نبود هماهنگی‌های لازم برنامه‌ریزی‌های بلندمدت به‌طور کلی یا نسبی منجر به شکست می‌شوند. در کشور ما پس از سال‌ها نظریه‌پردازی و انجام برنامه‌ریزی‌های متعدد برای توسعه متوازن بخش‌های مختلف جغرافیایی کشور دچار مشکلات پیچیده‌ای شده‌اند. از جمله این مشکلات نیل به سوی تمرکزگرایی است که پویایی قطب‌های توسعه کشور را کند و بطئی می‌کند که این عدم پویایی هزینه‌های توسعه‌ای کشور را بالا می‌برد. از آنجایی که یکی از شاخص‌های بزرگ توسعه، امنیت داخلی و دفاع از مرزها می‌باشد. برای رسیدن به این مهم باید کلیه بخش‌های یک سازمان آمادگی و هماهنگی‌های لازم را با سایر اعضای درون سازمانی و سازمان‌های دیگر داشته باشد. زیرا که تهدیدات مرزی صرفاً جنبه نظامی ندارند و می‌توان برای آن طیف گسترده‌ای از تهدیدات سیاسی، زیست محیطی، فناوری، اقتصادی و... را قائل شد. مطالعه در مورد استان خراسان رضوی به‌عنوان یک سیستم ضعف سیستم برنامه‌ریزی استان را در مواقع بحران و بروز حمله یا اقدامات تروریستی معلوم خواهد کرد. با توجه به اینکه استان خراسان رضوی یکی از

مسیرهای حمل مواد مخدر به کشورهای اروپایی شناخته شده و نزدیکی این استان به مثلث طلایی از یک طرف و موقعیت استراتژیک این استان از طرف دیگر و گستردگی مرزها بعید نیست که هر لحظه امنیت این استان از طرف کشورهای پیشرفته از یک طرف و کشور افغانستان از طرف دیگر با مشکل مواجه شود. در چنین مقوله‌ای امنیت پیچیده و چند بعدی ارزیابی می‌گردد. با توجه به موارد ضعف که در بالا به آن اشاره شد، پیچیدگی کلی مقوله توسعه، امنیت و دفاع محرز می‌باشد. بنابراین در این پژوهش در پی پاسخگویی به سوال زیر خواهیم بود: آیا بین سطح توسعه و امنیت در استان خراسان رضوی ارتباطی وجود دارد؟

۲- روش پژوهش

استان خراسان رضوی یکی از قطب‌های جمعیتی و توسعه صنعتی و استراتژیک کشور است که به دلیل هم‌مرز بودن و نزدیکی با کشورهای تنش‌زای آسیای مرکزی توجه ویژه به بحث توسعه و به تبع آن امنیت آن ضروری است زیرا در صورت بروز مشکل امنیت این منطقه و کشور به خطر خواهد افتاد. به همین خاطر پژوهش حاضر با هدف تحلیل ارتباط بین توسعه استان خراسان رضوی و امنیت منطقه با استفاده از مدل سطح‌بندی ویکور و همبستگی پیرسون انجام می‌شود. این پژوهش کاربردی، با روش تحلیلی-همبستگی است که توسعه به عنوان متغیر پیش‌بین و امنیت متغیر تابع (ملاک) در نظر گرفته شده است. روش گردآوری اطلاعات در این تحقیق کتابخانه‌ای- اسنادی است و تلاش شده است از منابع مختلف موجود در ارتباط با موضوع تحقیق مانند حساب‌های منطقه‌ای استان، سال‌نامه‌های آماری سال‌های مختلف سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان، بخصوص مهمترین و بزرگترین آرشیو استان یعنی کتابخانه سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کل کشور و آمار و اطلاعات موجود در آن بهره برداری شده شاخص‌های مورد بررسی برای تحلیل توسعه و سطح‌بندی شهرستان‌های استان از لحاظ امنیتی به شرح جدول شماره ۱ می‌باشند:

جدول شماره ۱: شاخص‌های استفاده شده در تحلیل سطح توسعه استان خراسان رضوی

بخش	شاخص‌های مورد استفاده
بخش بهداشتی-درمانی	سرانه پزشک متخصص، سرانه دندانپزشک، سرانه تخت بیمارستانی، تعداد بیمارستان به ازای ده هزار نفر، تعداد خانه بهداشت به ازای هزار نفر، تعداد داروخانه به ازای ده هزار نفر، درصد شاغلان بخش بهداشت، تعداد مراکز پرتونگاری به ازای ۵۰ هزار نفر، تعداد آزمایشگاه به ازای ده هزار نفر، تعداد پزشک داروساز به ازای ۱۰۰ هزار نفر و سرانه پزشک عمومی
بخش اقتصادی	نرخ اشتغال، تعداد کارگاه‌های صنعتی بالای ده نفر کارکن، تعداد جمعیت فعال، تعداد شاغلان بخش صنعت، میزان اشتغال زنان و تعداد بانک‌های موجود در شهرستان
بخش فرهنگی	تعداد کتابخانه به ازای صد هزار نفر، تعداد اعضای کتابخانه به ازای ده هزار نفر جمعیت، تعداد کتاب‌های موجود در کتابخانه‌های شهرستان به ازای ده هزار نفر، تعداد سینما به ازای صد هزار نفر، تعداد نمایشگاه‌های برپا شده در شهرستان، تعداد مکان‌های مذهبی اعم از تکیه و مسجد و امامزاده به ازای صد هزار نفر، تعداد چاپخانه‌ها به ازای صد هزار نفر، تعداد آموزشگاه‌های فرهنگی و هنری و تعداد بازدید کنندگان از نمایشگاه‌های برپا شده
بخش زیربنایی	سرانه فضای سبز موجود در شهرهای هر شهرستان، تعداد آتش‌نشانی موجود در هر شهرستان، طول راه‌های هر شهرستان، تعداد شرکت تعاونی هر شهرستان، تعداد پروانه ساختمانی صادر شده برای ساخت و ساز، تعداد کتابخانه و تعداد خطوط تلفن
بخش حمل و نقل	تعداد سفر درون استانی، تعداد سفرهای برون استانی، تعداد شرکت حمل و نقل، سرمایه شرکت‌های حمل و نقل، تعداد پایانه‌های حمل بار، وزن بار حمل شده توسط وسایل نقلیه
بخش جمعیتی	نرخ رشد جمعیت، درصد جمعیت فعال، درصد جمعیت مهاجر وارد شده به کل جمعیت شهرستان و معکوس بار تکفل

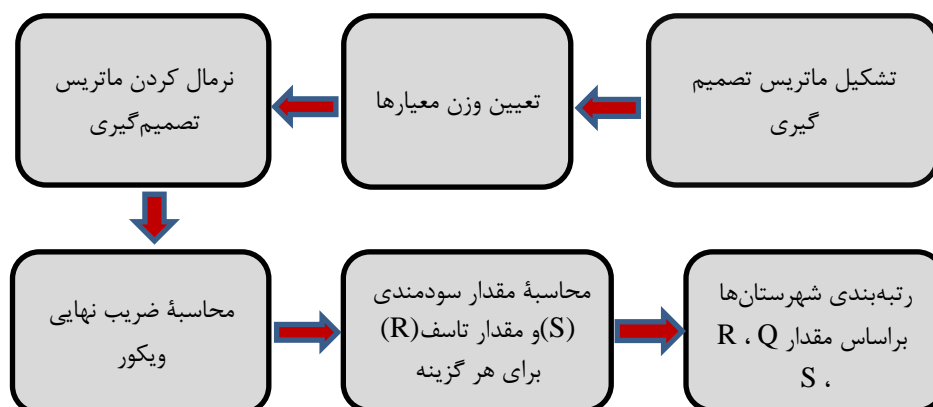
جدول شماره ۲: شاخص‌های مورد استفاده در سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از لحاظ

امنیت

بخش	شاخص‌های مورد استفاده
بخش امنیت	میزان قاچاق مواد مخدر به ازای هر هزار نفر، تعداد دستگیر شدگان در ارتباط با قاچاق مواد مخدر به ازای ده هزار نفر، تعداد قاچاقچان زن، میزان قتل عمد به ازای هر صد هزار نفر، میزان دزدی از اماکن دولتی به ازای صد هزار نفر، میزان سرقت از منازل به ازای صد هزار نفر، میزان سرقت وسایل نقلیه به ازای صد هزار نفر، میزان تعداد پرونده‌های قضایی تشکیل شده بر حسب موضوع، تعداد زندانیان جرایم عمد و میزان دام به سرقت رفته

تکنیک ویکور

تکنیک ویکور برای بهینه‌سازی مسائل چند معیاره در سیستم‌های پیچیده معرفی شده است (Ekhtiari, 2013: 16). ویکور یک روش تصمیم‌گیری چند معیاره برای حل یک تصمیم‌گیری گسسته با معیارهای نامتناسب واحدهای اندازه‌گیری مختلف و متعارض توسط اپریکویک و تزنگ ایجاد شده است (Amiri, 2007: 171). این روش یک مجموعه رتبه‌بندی شده از گزینه‌های موجود را با توجه به شاخص‌های متضاد تعیین می‌کند. به طوری که رتبه‌بندی گزینه‌ها بر اساس این هدف صورت می‌گیرد. این جواب سازشی یک شاخص رتبه‌بندی چند معیاره بر اساس نزدیک به جواب ایده‌آل را مطرح می‌سازد. هدف اصلی تکنیک ویکور نزدیکی بیشتر به جواب ایده‌آل هر شاخص است (Aprikvyk, 1998). تکنیک ویکور روی دسته‌بندی و انتخاب از یک مجموعه گزینه‌ها تمرکز داشته و جواب‌های سازشی را برای یک مسئله با معیارهای متضاد تعیین می‌کند، به طوری که قادر است تصمیم‌گیرندگان را برای دستیابی به یک تصمیم نهایی یاری دهد. در اینجا جواب سازشی نزدیک‌ترین جواب به جواب ایده‌آل است که کلمه سازش به یک توافق متقابل اطلاق می‌گردد (Aprikvyk and Tezng, 2004: 499). در این قسمت برای فهم بهتر موضوع مراحل روش ویکور به اختصار به صورت شکل شماره ۱ آورده شده است.

شکل شماره ۱: مراحل انجام تکنیک ویکور

در تکنیک ویکور شهرستان‌ها براساس مقادیر Q, R, S از کوچک به بزرگ مرتب می‌شوند. بهترین شهرستان آن است که کوچکترین Q را داشته باشد به شرط آنکه دو شرط زیر برقرار باشد:

شرط یک: اگر گزینه A_1 و A_2 در میان m گزینه رتبه اول و دوم را داشته باشند، باید رابطه زیر برقرار باشد:

$$Q(A_2) - Q(A_1) \geq \frac{1}{m-1}$$

شرط دو: گزینه A_1 باید حداقل در یکی از گروه‌های R و S به‌عنوان رتبه برتر شناخته شود. اگر شرط نخست برقرار نباشد هر دو گزینه بهترین گزینه خواهند بود. اگر شرط دوم برقرار نباشد گزینه A_1 و A_2 هر دو به‌عنوان گزینه برتر انتخاب می‌شوند.

۳- مبانی نظری

۳-۱- امنیت

واژه امنیت به‌عنوان یک مفهوم عام تمامی شئون و ابعاد زندگی انسان را در بر می‌گیرد و با بقای نفس و صیانت از حیات و موجودیت انسان پیوند می‌خورد (Etaat, 2011: 73). در واقع امنیت تضمین کننده حیات و بقای انسان و موجود زنده می‌باشد (Hafeznia, 2005: 327). از طرفی امنیت موضوعی استنباطی است که واقعیت یافتنش در محیط، مستلزم اقدامات و برنامه ریزی ویژه‌ای است. درحالی‌که مفهوم امنیت ثابت است، محتوای جغرافیایی امنیت با توجه به شرایط زمان و مکان تغییر می‌کند و به‌طور کلی می‌توان گفت «امنیت ملی» عبارت است از: شرایطی که در آن منافع ملی و ارزش‌های داخلی یک ملت از گزند خطرها و تهدیدهای داخلی و خارجی دور نگه داشته شود. برخی نویسندگان امنیت ملی را به‌معنای نبود تهدید نظامی گرفته‌اند (Mehrabi, 2013: 34). به‌گفته دیگر، توان جامعه در حفظ و پیگیری منافع ملی و بهره‌گیری از ارزش‌های داخلی به دور از تهدیدات داخلی و خارجی را امنیت ملی می‌گویند (Mojtahedzadeh, 2002: 78). امنیت ملی که ارتباط تنگاتنگی با اقتدار ملی دارد، در گذشته از نظر تهدیدات نظامی معنی دار بود که سرچشمه آن نیز خارج از مرزها دیده می‌شد

و برای مقابله با آن ساز و کار نظامی پیشنهاد می‌گردید (Hafeznia, 2005: 327)؛ ولی امروزه امنیت ملی علاوه بر بعد نظامی دارای ابعاد دیگری از جمله اقتصادی و زیست محیطی می‌باشد و سرچشمه و منبع تهدید نیز خارج از مرزها و داخل مرزها نیز دیده می‌شود و راهکار مقابله با آن به صورت ترکیبی پیشنهاد می‌گردد.

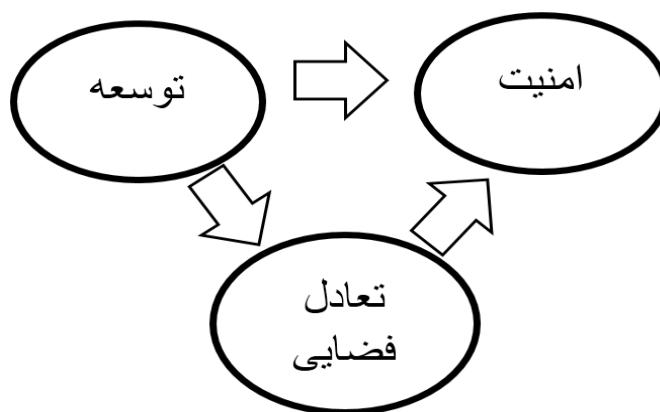
۲-۳- توسعه و توسعه پایدار

توسعه یکی از صور خاص تغییر و دگرگونی است. تغییری مستمر، دراز مدت و هدفدار برای حصول به هدفی خاص که در تمامی تجارب انسانی به وقوع می‌پیوندد (Ghavam, 1995: 22). در گذشته تنها رشد اقتصادی یک جامعه مورد توجه قرار می‌گرفت و منظور از آن افزایش تولید ناخالص ملی آن جامعه بود اما توسعه مفهومی فراتر از رشد اقتصادی دارد و به بیان دیگر محیط بر رشد است. توسعه فرایندی است که در آن یکسری تحولات و تغییرات بنیادی در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه به وقوع می‌پیوندد.

سیاست توسعه پایدار که از سال ۱۹۷۲ مطرح شد سیاستی است که نه تنها بهره‌وری و درآمد، بلکه دگرگون ساختن مناسبات طبقه و گروه هم‌سود، از جمله فرد و اجتماع در نقش‌های چندگانه موضوع، فاعل و بهره‌وران از توسعه را زیر پوشش بگیرد، تعداد هرچه بیشتری از مردم را قادر سازد که در تولیدی مشارکت جویند و سهمی شوند که افزایش رفاه، هم به صورت ناخالص و هم به صورت خالص منجر شود. بنابراین یک سیاست توسعه‌ای پایدار، باید بر این پایه استوار باشد که فقر، محصول نهایی انحصاری کردن ابزار تولید و در نتیجه، حاشیه‌ای کردن فرایندهای تولید و توزیع برای بخش اعظمی از مردم است (Al Magvbvnj, 1989: 56). باید دانست که توسعه پایدار و حرکت بسوی آن به تقویت مبانی قدرت ملی و در نتیجه امنیت ملی می‌انجامد (Ahmadipor, 2007: 22). بنابراین توسعه پایدار توسعه‌ای چند وجهی و دارای شاخصهای متعدد می‌باشد. در این پژوهش شاخصهایی مدنظر است که منجر به توازن و تعادل منطقه‌ای در سطح استان گردیده و عدالت اجتماعی را که به بررسی و تشریح توزیع مسئولیتها و منافع جامعه مربوط می‌شود، برقرار می‌سازد.

۳- فضا و توسعه فضایی

فضا حجم زمانی و مکانی مجموعه‌ای از تمام فعالیت‌هایی است که انسان در راه تسلط بر طبیعت انجام می‌دهد و به عبارت دیگر منظور، فضایی اقتصادی و اجتماعی است که منعکس کننده تمام هستی جوامع انسانی است و تجلی تلاش انسان‌ها در جوابگویی به نیازهایشان در جامعه، رشد و توسعه فضایی را پدید می‌آورد. گاه اقدامات هدفمند و تلاش‌های آگاهانه انسان و گاه فعالیت‌های خود به خودی و اتفاقی او به توسعه فضایی منجر می‌شود. الگوی سکونتی و بناهای احداث شده، مراکز فعالیت، نظام‌های ارتباطی و بسیاری پدیده‌های دیگر تغییر و تکامل دوران مختلف یک کشور را نشان می‌دهند و تحولات رشد و توسعه را در فضا منعکس می‌نمایند (Maasomi Eshkavari, 2006: 20).

شکل شماره ۲: ارتباط بین توسعه، امنیت و تعادل فضایی

۴- یافته‌های پژوهش

از گذشته‌های دور تا به امروز رسم بر این بوده است که، نواحی، شهرها و مناطق گوناگون کشورها را گاه، بر اساس تقسیمات اداری یا تقسیمات طبیعی و مناطق جغرافیایی یا بر اثر سطح توسعه اقتصادی و برخورداری از شاخص‌ها و... گروه‌بندی کنند. اما این معیارها همیشه یکسان نبوده بلکه گروه‌بندی‌های متفاوتی بر اساس به کار گرفتن معیارهای مختلف وجود داشته

است (Roosbehan, 2000: 11). یکی از معیارهای متداول که امروزه، بیشتر برای تحلیل سطوح توسعه به کار می‌رود و مورد بحث و تأکید نیز می‌باشد، طبقه‌بندی شهرستان‌ها بر اساس برخورداری از شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، بهداشتی، زیربنایی و... است. در این فصل شهرستان‌های استان خراسان رضوی به لحاظ شاخص‌های نامبرده با استفاده از مدل ویکور و روش وزن‌دهی آنتروپی رتبه‌بندی گردیده است. در این پژوهش با توجه به اینکه عامل سیاست دیگر عوامل نامبرده را تحت تأثیر قرار می‌دهد و در واقع عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... در یک کشور یا منطقه نشان‌دهنده سیاست دولت‌ها نسبت به فضای جغرافیایی می‌باشد نسبت به عامل سیاست تحلیل خاصی صورت نگرفته و در واقع در قالب عوامل نامبرده بیان شده است. مزیت مدل ویکور در این است که الزاما در این مدل جهت ارزیابی گزینه‌ها بر اساس معیارها، نیازی به استفاده از نظرات کارشناسان نیست بلکه می‌توان از داده‌های خام استفاده کرد. در این مدل مقایسات زوجی بین معیارها و گزینه‌ها صورت نمی‌گیرد بلکه هر گزینه به صورت مستقل بر اساس هر معیار ارزیابی می‌شود. این ارزیابی می‌تواند بر اساس داده‌های خام باشد یا بر اساس نظر کارشناس. بنابراین هدف اصلی این مدل تعیین وزن و ارزش هر گزینه و رتبه‌بندی آنها است.

۱-۴- رتبه‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص‌های جمعیتی

جمعیت در هر کشور مبنای اساسی هر برنامه‌ریزی است. لذا توجه به شاخص‌ها و معیارهای جمعیتی و به کار بستن آنها در بعد اجرایی برنامه‌ریزی‌ها می‌تواند نقش مهمی در برنامه‌ریزی پایدار داشته باشد (Daviran, 2008: 27). به عبارت دیگر، شناخت تحولات جمعیتی اولین گام در راستای موفقیت برنامه‌های توسعه است (Saghafi, 1994: 144). و به عنوان عاملی مهم در رشد اقتصادی کشورها یاد می‌شود (Lotfi, 2013: 144). به همین خاطر در این قسمت به سطح بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص‌های جمعیتی در پنج سطح خیلی بالا، بالا، متوسط، پایین و خیلی پایین مبادرت گردید. طبق بررسی‌های انجام شده شهرستان مشهد به تنهایی در سطح خیلی بالا از نظر شاخص‌های جمعیتی قرار گرفته است که دلیل اصلی

آن شاخص نسبت جمعیت شهرستان به کل استان است به طوری که ۵۱,۲ درصد جمعیت استان را در خود جای داده است. از مجموع ۲۷ شهرستان مورد بررسی در این قسمت ۸۸,۸۸ درصد شهرستان‌ها (۲۳ شهرستان) در حالت توسعه بالا قرار گرفته‌اند. در واقع شهرستان مشهد در سطح اول توسعه از نظر جمعیتی و شهرستان مهاباد در پایین‌ترین سطح قرار گرفته است.

۲-۴- سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از نظر شاخص‌های بهداشتی -

درمانی

در این زمینه، ۱۱ شاخص بهداشتی-درمانی، جهت بررسی سطوح توسعه شهرستان‌های استان مورد مطالعه قرار گرفت. بر اساس بررسی‌های انجام شده مشخص گردید که شهرستان‌های گناباد، مشهد و سبزوار با ۵۷,۵۴ درصد جمعیت در سطوح توسعه خیلی بالا می‌باشند. در گروه دوم توسعه، یعنی توسعه بالا شهرستان‌های بردسکن، جغتای، کاشمر، تربت‌حیدریه، بجستان، درگز با ۹,۸۸ درصد جمعیت استان جای گرفته‌اند. در گروه سوم توسعه یعنی سطح متوسط شهرستان‌های قوچان، نیشابور، جوین، خواف و تایباد با ۱۴,۹۶ درصد جمعیت، در گروه چهارم یعنی توسعه پایین شهرستان‌های فریمان، خوشاب، چناران، فیروزه، خلیل‌آباد، سرخس، کلات و تربت‌جام با ۱۳,۳۲ درصد جمعیت و شهرستان‌های باخرز، رشتخوار، مهاباد، داورزن، زاوه با ۴,۲۷ درصد جمعیت در گروه پنجم یعنی توسعه خیلی پایین قرار گرفته‌اند.

۳-۴- سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از نظر شاخص‌های فرهنگی

شاخص دیگری که در واقع زیر بنای توسعه جوامع به حساب می‌آید، شاخص‌های فرهنگی می‌باشد. طبق تعریف کنفرانس جهانی فرهنگ و توسعه در سال ۱۹۸۲ و همچنین، اعلام دهه جهانی توسعه و فرهنگ طی سال‌های ۱۹۹۸-۱۹۹۷ از جانب سازمان ملل متحد، مفهوم فرهنگ، دیگر بعد تزیینی توسعه، تلقی نمی‌شود. بلکه فرهنگ، عنصر ضروری جامعه به‌شمار آمده و در رابطه کلی با توسعه نیروی درونی جامعه محسوب می‌شود (Kardan, 2007: 64-65). طبق محاسبات انجام شده شهرستان‌های سبزوار و فریمان با ۵,۸۷ درصد جمعیت در بالاترین سطح توسعه قرار

گرفته‌اند. نکته قابل توجه این که همه شهرستان‌های استان خراسان رضوی به جز فریمان و سبزوار در سطح بالا از نظر شاخص‌های فرهنگی قرار دارند. قابل ذکر است آمار شهرستان تازه تأسیس باخرز با تایباد، شهرستان‌های مه‌ولات، زاوه و رشتخوار با تربت‌حیدریه، خوشاب و داورزن با سبزوار و فیروزه و بینالود با نیشابور آورده شده است.

۴-۴- سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از نظر شاخص‌های اقتصادی

یکی دیگر از شاخص‌هایی که نقش مهم و کلیدی در توسعه شهرهای استان دارد، شاخص‌های اقتصادی است. در واقع بهبود وضعیت اقتصادی، زمینه‌ساز توسعه در تمام ابعاد جامعه می‌باشد. بسیاری از دیدگاه‌های توسعه نیز مثل رادیکالیسم، سوسیالیسم، اقتصاد نئوکلاسیک و... سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصادی را زیربنای توسعه می‌دانند و معتقدند با توسعه اقتصادی، ابعاد دیگر توسعه نیز، بهبود پیدا خواهد کرد. بنابراین آگاهی از ساختمان و طرز کار اقتصاد یک منطقه و ناحیه برای برنامه‌ریزی یک ضرورت محسوب می‌شود.

براساس یافته‌های حاصل از مطالعات اقتصادی استان شهرستان‌های باخرز، بینالود، خوشاب، زاوه، تربت‌حیدریه، مشهد و درگز با ۵۹,۶۵ درصد جمعیت در سطح اول توسعه قرار گرفته‌اند. شهرستان‌های چناران، بردسکن، جوین، جغتای، قوچان، سبزوار، نیشابور، مه‌ولات، فریمان، تربت‌جام، کلات و سرخس با ۲۹,۱۱ درصد جمعیت در سطح توسعه بالا قرار گرفته‌اند. شهرستان‌های گناباد، کاشمر و تایباد با ۶,۴۸ درصد جمعیت استان در سطح توسعه متوسط و بجستان، رشتخوار، خلیل‌آباد و خواف با ۴,۳۷ درصد جمعیت در سطح توسعه پایین قرار گرفته‌اند.

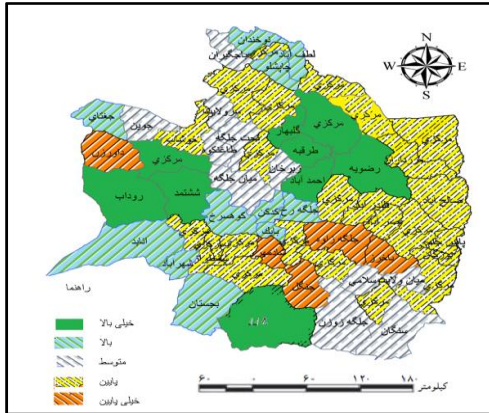
۴-۵- سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص‌های زیربنایی

از دیگر شاخص‌های مورد بررسی که نقش بسیار کلیدی در روند توسعه دارا بوده شاخص‌های زیربنایی است. بر همین اساس در این قسمت شهرستان‌های استان خراسان رضوی از لحاظ زیربنایی با استفاده از ۷ شاخص رتبه‌بندی گردیدند. طبق نتایج به‌دست آمده شهرستان مشهد با ۵۱,۲ درصد جمعیت در بالاترین سطح قرار گرفته است. از نظر شاخص‌های زیربنایی به جز

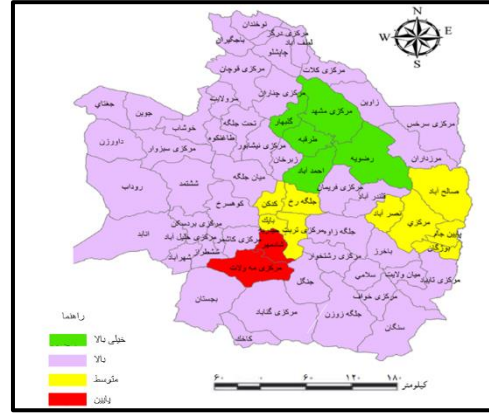
شهرستان مشهد هیچ شهرستان دیگری در سطح توسعه خیلی بالا قرار نگرفته است. شهرستان بینالود با ۹۷/۰ جمعیت در سطح توسعه بالا قرار گرفته و شهرستان‌های مه‌ولات، بردسکن، گناباد، نیشابور، سبزوار و کاشمر و تایباد در سطح توسعه پایین قرار گرفته‌اند. شهرستان‌های رشتخوار، جغتای، قوچان، فیروزه، بجستان، زاوه، خلیل‌آباد، فریمان، داورزن، تربت‌حیدریه، خوشاب، جوین، چناران، باخرز، تربت‌جام، خواف، درگز، سرخس و کلات در سطح توسعه خیلی پایین قرار گرفته‌اند. طبق محاسبات ۹۲,۸۵ درصد شهرستان‌ها با ۴۷,۸۱ درصد جمعیت در سطح توسعه پایین و خیلی پایین قرار گرفته‌اند.

۶-۴- سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص‌های حمل و نقل

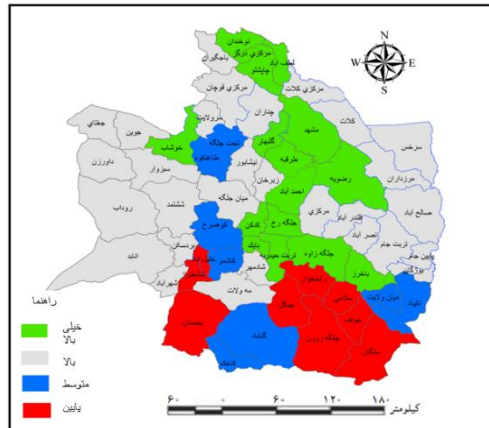
امروزه، حمل و نقل و ارتباطات به‌عنوان ستون فقرات توسعه هر جامعه محسوب می‌شود. به گونه‌ای که سرمایه‌گذاری در این زمینه، یک فرایند زود بازده و تسهیل‌کننده سایر ابعاد توسعه تلقی می‌شود. طبق رتبه‌بندی انجام شده بر حسب شاخص‌های حمل و نقل شهرستان‌های بجستان، گناباد، رشتخوار، بینالود، سبزوار، کلات، درگز و خواف با ۸,۲۱ درصد جمعیت در سطح توسعه خیلی بالا و شهرستان‌های بردسکن، کاشمر، قوچان، خلیل‌آباد، تایباد و تربت‌جام با ۱۱,۸۶ درصد جمعیت در ردیف شهرستان‌های با توسعه بالا قرار گرفته‌اند. شهرستان‌های مه‌ولات، مشهد، نیشابور، فریمان، جغتای و سرخس شهرستان جوین و تربت‌حیدریه در سطح توسعه پایین و شهرستان فیروزه و چناران در سطح خیلی پایین توسعه قرار دارند.

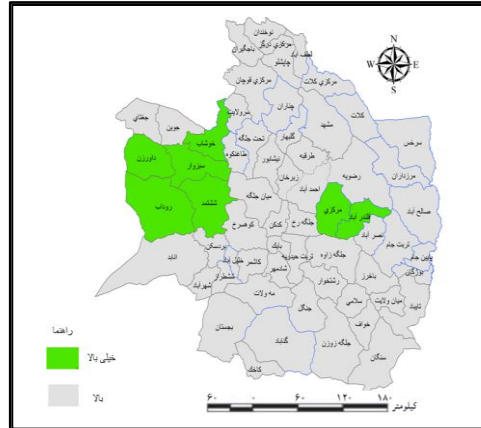
نقشه شماره ۲: سطح‌بندی شهرهای استان خراسان رضوی از نظر شاخص‌های بهداشتی - درمانی (۱۳۹۰).
ماخذ: نگارندگان

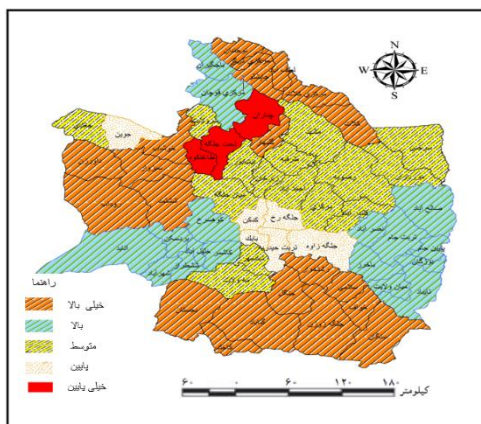
نقشه شماره ۱: سطح‌بندی شهرهای استان خراسان رضوی از نظر شاخص‌های جمعیتی (۱۳۹۰).
ماخذ: نگارندگان

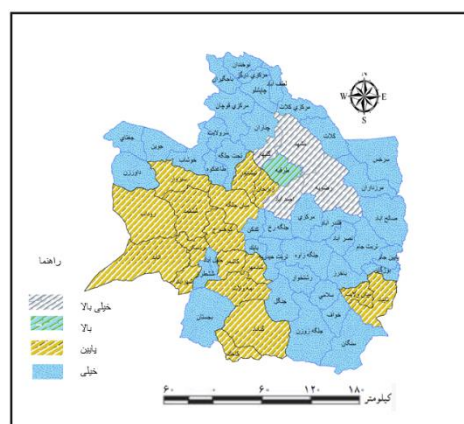
نقشه شماره ۴: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از نظر شاخص‌های اقتصادی (۱۳۹۰).
ماخذ: نگارندگان

نقشه شماره ۳: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از نظر شاخص‌های فرهنگی (۱۳۹۰).
ماخذ: نگارندگان

نقشه شماره ۶: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص‌های حمل و نقل (۱۳۹۰).
ماخذ: نگارندگان

نقشه شماره ۵: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از نظر شاخص‌های زیربنایی (۱۳۹۰).
ماخذ: نگارندگان

۷-۴- سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص‌های امنیتی

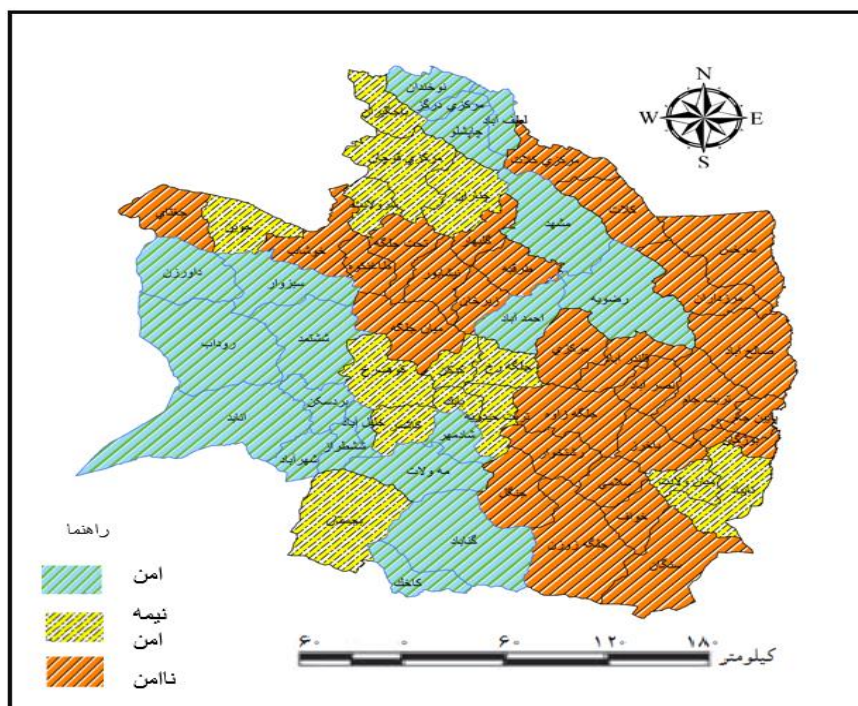
مقوله امنیت، قدمتی به وسعت تاریخ بشری دارد. در تاریخ جامعه‌ای سراغ نداریم که دیر زمانی فارق از دغدغه‌ها و معضلات امنیتی، روزگار را سپری کرده باشد (Namamyani and Jalali, 2006: 58). در واقع امنیت در زندگی یک پدیده حیاتی است (Parsapor, 2010: 14). امنیت، اطمینان از عدم تعرض به جان، مال، کار و سایر حقوق انسان است. این ارزش انحصاری یکی از ضرورت‌های زندگی فردی و اجتماعی است (Namamyani, 2004: 57). امروزه بیش از همیشه، ضرورت طراحی یک جامعه امن بر پایه روابط و مناسبات سازگار و تعریف و تحدید مفاهیم اساسی نظیر «ارزش‌ها و ایده‌آل‌ها»، «واقعیت»، «منافع و مصالح» و... انسان را به یادگیری فرا می‌خواند و این مهم جز در سایه باور به این اصل که امنیت، رفیع‌ترین ارزش یک جامعه است، ممکن نخواهد بود (Tajik, 1998: 46). این مفهوم امنیت در مناطق مرزی کشورها، اهمیتی دوچندان دارد. زیرا علاوه بر برقراری امنیت اجتماعی با امنیت مرزی هم مواجه است. امنیت در هر منطقه موجب توسعه و گسترش سرمایه‌گذاری و تزریق امکانات و تسهیلات زندگی به آنها می‌شود. به‌همین منظور در این پژوهش شهرستان‌های استان خراسان رضوی از نظر شاخص‌های امنیتی

مورد بررسی قرار گرفته‌اند. لازم به ذکر است آمار مورد نیاز در سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از نظر امنیتی از امور قضایی سالنامه آماری استان خراسان رضوی، فرماندهی انتظامی ناحیه خراسان و امور زندان استان خراسان و مرکز آمار و فناوری اطلاعات قوه قضائیه و مرکز آمار، اطلاعات و GIS استانداری خراسان رضوی به‌دست آمده است.

جدول شماره ۳: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از نظر شاخص‌های امنیتی (۱۳۹۰)

سطوح امنیتی	نام شهر	رتبه
امن	مشهد	۱
	سبزوار	۲
	خلیل‌آباد	۳
	درگز	۴
	بردسکن	۵
	مه‌ولات	۶
	گناباد	۷
نیمه امن	تایباد	۸
	قوچان	۹
	تربت حیدریه	۱۰
	جوین	۱۱
	چناران	۱۲
	بجستان	۱۳
	کاشمر	۱۴
ناامن	جغتای	۱۵
	سرخس	۱۶
	فیروزه	۱۷
	فریمان	۱۸
	باخرز	۱۹
	تربت جام	۲۰
	کلات	۲۱
	زاوه	۲۲
	رشتخوار	۲۳
	خواف	۲۴
	نیشابور	۲۵
	بینالود	۲۶

مأخذ: محاسبات نگارندگان

نقشه شماره ۷: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از نظر شاخص‌های امنیتی (۱۳۹۰).

۵- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در قسمت قبلی به‌طور مفصل، به رتبه‌بندی شهرستان‌های استان خراسان رضوی از نظر شاخص‌های جمعیتی، اقتصادی، بهداشتی-درمانی، فرهنگی، زیربنایی، حمل و نقل و ارتباطات و امنیت پرداخته شد. در این قسمت کل سطح‌بندی‌های انجام شده با هم تلفیق شده و به‌صورت یک شاخص تلفیقی مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. به‌عبارت دیگر از تلفیق سطح‌بندی‌های انجام شده توسعه کلی شهرستان‌های استان استخراج شده است. همان‌طور که در جدول شماره ۴ نشان داده شده است. در سطح‌بندی انجام گرفته شهرستان مشهد در سطح اول توسعه قرار گرفته است. در سطوح بعدی شهرستان‌های سبزوار، خلیل‌آباد، بردسکن و مهولات قرار دارند و شهرستان خواف در پایین‌ترین سطح توسعه قرار گرفته است.

جدول شماره ۴: سطح‌بندی توسعه کلی شهرستان‌های استان خراسان رضوی

ردیف	شهرستان	رتبه	ردیف	شهرستان	رتبه	ردیف	شهرستان	رتبه
۱	مشهد	۱	۹	جوین	۱۷	۱۷	رشتخوار	۱۷
۲	سبزوار	۲	۱۰	چناران	۱۸	۱۸	نیشابور	۱۸
۳	خلیل‌آباد	۳	۱۱	بجستان	۱۹	۱۹	بینالود	۱۹
۴	بردسکن	۴	۱۲	جغتای	۲۰	۲۰	درگز	۲۰
۵	مه‌ولات	۵	۱۳	کاشمر	۲۱	۲۱	تایباد	۲۱
۶	گناباد	۶	۱۴	فیروزه	۲۲	۲۲	سرخس	۲۲
۷	قوچان	۷	۱۵	باخرز	۲۳	۲۳	تربت‌جام	۲۳
۸	تربت‌حیدریه	۸	۱۶	زاوه	۲۴	۲۴	کلات	۲۴

مأخذ: یافته‌های پژوهش

در مرحله بعد ارتباط بین توسعه شهرستان‌های استان خراسان رضوی و امنیت با استفاده از نرم‌افزار SPSS و روش همبستگی پیرسون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و بین توسعه و امنیت با استفاده از نرم‌افزار SPSS همبستگی گرفته شده است. با توجه به اینکه ضریب همبستگی به دست آمده بالاتر از ۰/۵ و مقدار Sig بدست آمده کمتر از ۰/۰۵، به دست آمده بنا براین فرضیه ارتباط بین توسعه و امنیت در استان خراسان رضوی با سطح ۰/۹۵ تأیید می‌گردد.

جدول شماره ۵: ارتباط بین توسعه و امنیت در شهرستان‌های استان خراسان رضوی

	امنیت	توسعه
امنیت	۱	۰/۵۰۵
Sig		۰/۰۱۰
	۲۵	۲۵
توسعه	۰/۵۰۵	۱
Sig	۰/۰۱۰	
	۲۵	۲۵

مأخذ: محاسبات نگارنده

باید دانست که طبق سطح‌بندی انجام شده بر اساس شاخص تلفیقی توسعه، همه شهرستان‌های مرزی و حساس استان، آخرین شهرستان‌ها از نظر توسعه قرار گرفته‌اند، به طوری که از ۲۵ شهرستان مورد بررسی شهرستان‌های مرزی درگز، تایباد، سرخس، تربت‌جام، کلات و خواف جزو آخرین شهرستان‌ها از نظر توسعه بوده‌اند و به ترتیب رتبه‌های ۲۰ تا ۲۵ را به خود اختصاص داده‌اند. با توجه به نتایج پژوهش و ارتباط معنی‌دار بین توسعه و امنیت در سطح استان توجه بیشتر به این شهرستان‌های مرزی در راستای رسیدن به امنیت پایدار ضروری خواهد بود. بنابراین با توجه به ارتباط توسعه و امنیت، در راستای توسعه هرچه بیشتر شهرستان‌های استان و رسیدن به یک امنیت قابل قبول راهکارهای زیر پیشنهاد می‌گردد.

۱- برنامه‌ریزی جهت جذب گردشگر خارجی و داخلی از طریق حمایت بخش خصوصی در ایجاد، اصلاح و گسترش تأسیسات گردشگری و فراهم آوردن تسهیلات لازم جهت ورود گردشگران خارجی؛

۲- ارتقای شاخص‌های کمی و کیفی وضعیت سواد و آموزش و بالا بردن ضریب پوشش تحصیلی؛

۳- ایجاد زیر ساخت‌های لازم عمران و خدمات شهری و تقویت هر چه بیشتر بنیان‌های اقتصادی شهرها؛

۴- ارتقای شاخص‌های توسعه اقتصادی و فراهم آوردن زمینه‌های اشتغال جهت جذب جمعیت؛

۵- توانمندسازی بخش‌های بهداشتی- درمانی جهت دستیابی همگانی به خدمات درمانی و گسترش پوشش بیمه‌های اجتماعی؛

۶- گسترش ظرفیت زیر ساخت‌های ارتباطی، جاده‌ها، حمل و نقل جهت تسهیل با سایر مناطق و تقویت مبادی ورودی و خروجی (پایانه‌ها و گمرکات)؛

۷- فعال نمودن بازارچه‌های مرزی استان؛

۸- برنامه‌ریزی جهت گسترش فعالیت‌های نوین بازرگانی و فراهم آوردن امکانات و تسهیلات لازم برای توسعه فعالیت‌های بازرگانی داخلی و خارجی و همچنین ایجاد منطقه آزاد تجاری با توجه به موقعیت منحصر به فردی مرزی بودن جهت تقویت تجارت بین مرزی؛

- ۹- سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی در زمینه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و... و همچنین، حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید در شهرهای استان و به‌خصوص شهرهای مرزی استان؛
- ۱۰- برنامه‌ریزی جهت توسعه اقتصادی و گسترش بازدهی بازارچه‌های مرزی برای افزایش کارایی در جهت تجارت بین مرزی از طریق ارتقای کیفیت استقرارگاه بازار، احداث واحدهای خدماتی، و گسترش راه‌ها و تلاش برای برقراری امنیت بیشتر؛
- ۱۱- تسریع در امر تدوین و ایجاد زیرساخت‌های شهرک‌های صنعتی و توسعه و گسترش آنها؛
- ۱۲- حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه کارگاه‌های صنعتی برای ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در شهرها و بالا بردن درآمد سرانه؛
- ۱۳- برنامه‌ریزی در جهت بهبود شاخص‌های امنیتی در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و همچنین، تأمین شرایط لازم برای برطرف کردن زمینه‌های ذهنی و عینی عدم امنیت و تشویق و جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی؛
- ۱۴- بسترسازی جهت تقویت همگرایی قومی در سطح شهرها و همچنین در سطح استان.

۶- قدردانی

نگارندگان لازم می‌دانند از مساعدت‌های سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و همچنین استانداری استان خراسان رضوی که در انجام این پژوهش همکاری نموده‌اند قدردانی به عمل آورند.

References

1. Ahmadi, Seyed Abbasi et al. (1391), the organization of political space in Iran and its Impact on National Security, Proceedings of the National Conference on Applied Political Geography, Tarbiat Modarres University, Tehran [in Persian].
2. Ahmadipour, Z; Mokhtari Hashi, Hossein; Roknoodin Eftekhari, Adolreza; Vazin, Narges. (2007), the trend of accelerated development of political-administrative spaces, Journal of Geopolitics, the first number[in Persian].
3. Amiri, Maghsod. (2007), the decision to select a machine tool using fuzzy VIKOR, Journal of Management Industrial Studies, Sixth year, Number Sixteen[in Persian].
4. Kardan, Abbas. (2007), National and local culture in the era of globalization, the monthly cultural engineering, Number 10 and 11, the Supreme Council of Cultural Revolution, Tehran[in Persian].
5. Daviran, Ismail. (2008), the role of population in urban planning Case Study in Zanjan, Journal of Population, number 66 and 65[in Persian].
6. El Magvbvnj, Ar.py Misra (1989) regional development new methods, The Plan and Budget Organization, Tehran[in Persian].
7. Etaat, Javad. (2011), the relationship between regional security and political spaces with an emphasis on the development of Sistan and Baluchestan, Journal of Geopolitics, seventh year, the first number[in Persian].
8. Mehrabi, Alireza. (2013), check the status of energy geopolitics national security from the perspective of national three approaches, Journal of Geopolitics, the first number[in Persian].
9. Ghavam, Abdulali. (1995), a critique of modernization theories and political development, Tehran: Shahid Beheshti University[in Persian].
10. Hafeznia, M.R. (2000), Iran's new geopolitical world after the Cold War, Proceedings of Geography and defense applications - Security, Defense Research Institute Imam Hossein University, Tehran[in Persian].
11. Hafeznia, M.R. (2005); principles and concepts of Geopolitics, Mashhad: Papoli publications[in Persian].
12. Hafeznia, MR, et al (2009), designed theoretical model of land use by applying the principles of passive defense, Defence Science Journal, Vol. XVIII, No. 69[in Persian].
13. Lotfi, S. (2013), Analysis of demographic changes and urban employment (Case Study Sari), Quarterly Geography and Urban Planning, Vol.4 [in Persian].
14. Masomi Eshkevary, H. (2006); principles of regional planning, Tehran: the inquiry[in Persian].

15. Mojtahidzadeh, Pirouz. (2002), geopolitics and political geography, Tehran: SAMT Publication [in Persian].
16. Nmamyman , Peyman. (2004), Iran's organized crime investigation in criminal law and its effects on social security, the newspaper Information, Tehran[in Persian].
17. Nmamyman, Peyman and Mahmoud Jalali. (2006), public security in the light of public participation, Social Security Studies Quarterly, 4 and 5, the Social Assistance Law Enforcement, Tehran[in Persian].
18. Opricovic & Tzeng. (2004), Compromise solution by MCDM methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS, European journal of operational research,156.
19. Opricovic (1998), Multicriteria optimization of civil engineering systems. Faculty of Civil Engineering, Belgrade 2: 5–21.
20. Parsapour, R. (2010), land use Arabian Sea (port of Chabahar, Jask, Konarak), Monthly Persian Gulf and security.
21. Roozbahan, Mahmoud. (2000), Foundations of Economic Development, Publish Rising, Tehran[in Persian].
22. Saghafi, M. (1994), the main indicator of population in development planning, Journal of Agricultural Economics and Development, 6[in Persian].
23. Statistical Center of Iran(2011), population and housing cens[in Persian].
24. Tajik, M.R (1997), An entry on the concepts of national security, public safety and Development Conference, the political and security department of the Interior Ministry, Tehran[in Persian].